

PAPER DETAILS

TITLE: ÜRÜN GÜVENLİĞİ DENETİMİNDE UYGULANAN İDARİ PARA CEZALARININ TESPİTİ
İÇİN AHP TEMELLİ BİR MODEL ÖNERİSİ

AUTHORS: Mevlüt Hürol METE, Kagan KARADEMİR

PAGES: 236-253

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2519361>

ÜRÜN GÜVENLİĞİ DENETİMİNDE UYGULANAN İDARİ PARA CEZALARININ TESPİTİ İÇİN AHP TEMELLİ BİR MODEL ÖNERİSİ

Mevlüt Hürol METE*, Kağan KARADEMİR

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara, Türkiye

Anahtar Kelimeler	Öz
<i>Piyasa Gözetimi ve Denetimi, Ürün Güvenliği, İdari Para Cezaları, Analitik Hiyerarşi Prosesi, Üssel Yöntem.</i>	Çalışma kapsamında, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı sorumluluğunda yürütülen piyasa gözetimi ve denetimi faaliyetleri sonucunda, ilgili yasal yükümlülüklerine uymayan sorumlulara karşı uygulanan idari para cezaları incelemeye konu edilmiştir. Bu kapsamda, piyasanın düzenlenmesi, ürün güvenliğinin sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi için yükümlülüklerini yerine getirmeyen sorumlulara karşı caydırıcı bir araç olarak kullanılan idari para cezası tutarlarının bilimsel şekilde hesaplanması amacıyla kurgusal bir model geliştirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme ve odak grup görüşmeleri vasıtasıyla idari para cezasına etki ettiği düşünülen kriterler belirlenmiş ve gruplandırılmıştır. Tespit edilen kriterlere ilişkin Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) tekniği ile kriter ağırlıkları belirlenerek çalışma kapsamında üssel yöntem yaklaşımı olarak belirlenen hesaplama ile model kurgusu tamamlanmış ve test edilmiştir. Geliştirilen model ile idari yaptırıma konu olan ürünler ve bunları piyasaya arz eden firmalar belirli faktörler çerçevesinde puanlanabilmektedir. Bu puanlar aracılığıyla herhangi bir vaka karşısında ceza uygulayıcısının referans alabileceği bir hesaplama yöntemi geliştirilerek İPC tutarının tayininde kullanılabilecek bir model önerilmiştir.

PROPOSAL OF AN AHP-BASED MODEL FOR THE DETERMINING ADMINISTRATIVE FINES APPLIED IN PRODUCT SAFETY INSPECTION

Keywords	Abstract
<i>Market Surveillance and Inspection, Product Safety, Administrative Fines, Analytical Hierarchy Process, Exponential Method.</i>	Within the scope of the study, as a result of market surveillance and inspection (MSI) activities carried out under the responsibility of the Ministry of Industry and Technology (MoIT), the administrative fines applied against those responsible who do not comply with their relevant legal obligations are the subject of the study. In this context, a model has been developed in order to scientifically calculate administrative fines, which are used as a deterrent against those responsible for not fulfilling their obligations in order to regulate the market, ensure product safety and prevent unfair competition. In the study, the criteria that are thought to affect the administrative fine were determined and grouped through in-depth interviews and focus group interviews, which are qualitative research methods. The criterion weights were determined with the Analytical Hierarchy Process (AHP) technique regarding the determined criteria, and the model setup was completed with the calculation determined as the exponential method approach within the scope of the study, and the model in question was tested. With the model developed, the products subject to administrative sanction and the firms that supply these to the market can be scored within the framework of certain factors. By means of these scores, a calculation method that the authorized institution can refer to in any case has been developed and a model that can be used in the determination of the administrative fine amount has been proposed.

Alıntı / Cite

Mete, M.H., Karademir, K. (2023). Ürün Güvenliği Denetiminde Uygulanan İdari Para Cezalarının Tespiti için AHP Temelli Bir Model Önerisi, Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 11 (1), 236-253.

* İlgili yazar / Corresponding author: hurol.mete@sanayi.gov.tr, +90-312-201-5635

Yazar Kimliği / Author ID (ORCID Number)	Makale Süreci / Article Process	
M.H. Mete, 0000-0002-7288-3434	Başvuru Tarihi / Submission Date	01.07.2022
K. Karademir, 0000-0002-2180-0299	Revizyon Tarihi / Revision Date	06.11.2022
	Kabul Tarihi / Accepted Date	08.11.2022
	Yayın Tarihi / Published Date	27.03.2023

PROPOSAL OF AN AHP-BASED MODEL FOR THE DETERMINING ADMINISTRATIVE FINES APPLIED IN PRODUCT SAFETY INSPECTION

Mevlüt Hürol METE[†], Kağan KARADEMİR,
Ministry of Industry and Technology, Ankara, Türkiye

Highlights

- Market Surveillance and Inspection (MSI) aims to ensure that products comply with the relevant technical regulations and are safe for consumers.
- Administrative fines are measures taken against unsafe and non-conforming products detected during field inspections. However, there is uncertainty about how much fine will be imposed in which case and there are many factors affecting the amount of administrative fines.
- The factors to be used in the model designed for determining administrative fines are grouped under four headings: Risk level, firms's past MSI records, firm size and product specifications. Then AHP technique was used to weight the factors and test the proposed model.

Purpose and Scope

It is aimed to develop a practical and easily applicable model for the determination of administrative fines in order to increase the effectiveness of MSI activities. The study analyses the criteria affecting administrative fines in MSI activities carried out under the responsibility of the MoIT, determines the criteria weights with the AHP technique and builds a model with the exponential method approach for the calculation of administrative fines. The model is tested with random observations and real case studies and the benefits of the model are analyzed.

Design/methodology/approach

The study uses qualitative research methods including in-depth interviews and focus group discussions to collect primary data from managers, experts and auditors working in the MoIT. The data obtained from the interviews were then analyzed using the AHP technique and the weights of the identified factors were determined.

Findings

The study presents a model based on risk analysis in determining administrative fines which is one of the market regulation tools. The scoring of the factors categorized under four different headings will facilitate the implementation of market surveillance activities.

Research limitations/implications

The limitation of the research is that a similar methodology is not followed by other competent authorities conducting MSI activities in different product groups other than MoIT. Therefore, it was not possible to compare the model obtained with other studies conducted in the field. Another limitation is that the method used to determine the weight scores of the factors considered within the scope of the model was carried out with a limited sample of participants.

Practical Implications

The study can contribute to more effective market regulation, product safety and fair competition by providing a scientific approach to the calculation of administrative fines. The model can also help regulatory bodies, including the MoIT, to apply fines in a more consistent, objective and fair manner.

Social Implications

The study demonstrates the importance of taking into account various objective criteria in determining administrative fines, which may lead to the development of more comprehensive policies. Therefore, it may also lead to the development of more detailed regulatory procedures for administrative fines. Furthermore, the research can inform public and sector policy on administrative fines, risk analysis and product safety.

[†] Corresponding author: hurol.mete@sanayi.gov.tr, +90-312-201-5635

Originality

The concept of MSI is mostly dealt with product-specific in the literature and that there are no detailed studies on public practices reveals that the study is the first study in the field. In addition, it is the first study in which scientific methods are followed regarding the implementation of administrative fines for MSI activities.

1. Giriş (Introduction)

Yirmi birinci yüzyılın ikinci yarısında yaşanan teknolojik gelişmeler ve siyasi konjonktüre bağlı olarak ülkeler arasındaki fiziksel sınırların ortadan kalkmaya başlaması ile birlikte uluslararası ticaret hacimlerinde ciddi artışlar görülmüştür. Bu duruma paralel olarak özellikle Avrupa Birliği ve benzeri topluluklar, “malların serbest dolaşımı” yaklaşımını benimsemeye başlamış ve bu bağlamda ürün güvenliğinin tesis edilmesi amacıyla Piyasa Gözetimi ve Denetimi (PGD) faaliyetleri ön plana çıkmıştır.

PGD ve ürün güvenliği kavramları, 1950’li yıllardan sonra özellikle ülkeler arası ekonomik entegrasyonun hız kazandığı dönemde önem kazanmaya başlamıştır. PGD ile ürün güvenliği kavramları Türkiye’nin gündemine ise Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilerin başlamasıyla girmiştir. Türkiye’nin AB ile ilişkileri, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşması’nın temelini oluşturduğu ortaklık rejimi çerçevesinde başlamıştır (Topalömer, 2016).

1996 yılında ülkemizin Avrupa Gümrük Birliği’ne dahil olması ile birlikte ulusal mevzuatın uyumlaştırılması ihtiyacı hasıl olmuştur. Bu kapsamda öncelikle 2002 yılında doğrudan ürün güvenliği ve PGD faaliyetlerine dayanak teşkil eden 4703 sayılı “Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun” yürürlüğe girmiş, izleyen yıllarda özellikle PGD faaliyetlerinde değişen süreçlere ilişkin ihtiyacı karşılayamaması üzerine 2021 yılında 7223 sayılı *Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu* yürürlüğe girmiştir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (STB), Türkiye’de PGD faaliyetleri kapsamında tanımlanan dokuz farklı yetkili kuruluştan biri olup, 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine göre de sanayi ürünlerine yönelik idari ve teknik düzenlemeleri hazırlamakla görevlendirilmiştir (GÜBİS, 2022).

STB tarafından yürütülen PGD faaliyetlerinde, ürün güvenliği mevzuat hükümleri kapsamında yükümlülüklerini yerine getirmeyen sorumlulara ilişkin yürütülen idari yaptırım uygulamaları önem arz etmektedir. Söz konusu yaptırımlardan idari para cezaları (İPC) maddi nitelikteki yaptırım araçlarından biri olmakla birlikte söz konusu cezaların belirlenmesinde Kabahatler Kanunu esas alınmaktadır. PGD faaliyetleri sonucunda mülga 4703 sayılı Kanuna veya yürürlükteki 7223 sayılı Kanuna aykırı hareket edenler hakkında uygulanması öngörülen idari para cezası miktarları alt ve üst sınırlar dahilinde tespit edilmiştir. Kabahatler Kanunu’na göre idare tarafından verilecek idari para cezasının alt ve üst sınırı belirlenirken; işlenen kabahatin haksızlık içeriği, failin kusuru ve ekonomik durumunun birlikte göz önünde bulundurulması esastır (Aslan, 2014). Buna karşın sahada yürütülen PGD faaliyetleri sonucunda çok farklı senaryolar ortaya çıkabilmektedir. İşin doğası gereği idari para cezalarının uygulanmasında konunun birden fazla tarafı bulunmaktadır. Herhangi bir uygunsuzluk tespiti durumunda tespiti yapan il müdürlüğü, STB merkez teşkilatı ve üretici/dağıtıcı/ithalatçı firma ilgili tarafları oluşturmaktadır. Bu noktada cezanın hangi tutarda uygulanacağı konusunda birden fazla kriter gündeme gelebilmektedir. Bu kriterlerin önemi vakadan vakaya değişmekle birlikte il müdürlüğünün değerlendirmeleri ceza miktarının belirlenmesinde rol oynamaktadır. IPC miktarının belirlenmesi aşamasında Kabahatler Kanunu’nda belirtilen faktörlerin göz önünde bulundurulamadığını söylemek mümkündür. Zira çalışma kapsamında yürütülen derinlemesine ve odak grup görüşmelerinde, mevcut durumda cezaların çok büyük oranda alt sınırdan uygulandığı tespit edilmiştir.

STB sorumluluğundaki denetime konu ürün grubu sayısının fazla olması nedeniyle aynı il müdürlüğü tarafından asansörden otomotive, basınçlı ekipmanlardan elektrikli ürünlere, gaz yakan cihazlardan makinelerle kadar çok geniş bir ürün yelpazesine yönelik idari yaptırımlar söz konusu olabilmektedir. Bu ürünlerin taşıdığı güvenlik riskleri veya uygunsuzluklar da farklılaşabilmektedir. Örneğin bireysel kullanıma yönelik adaptör gibi bir ürünün taşıdığı risk ile bir binanın kullanımındaki büyük bir buhar kazanının riskinin birbirinden ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir. Yine piyasaya milyonlarca adet arz edilmiş bir ampulün taşıdığı riskler nedeniyle yol açabileceği olumsuzlukların etki alanı ile profesyonel kullanım için özel olarak üretilmiş bir makinenin etki alanı birbirinden farklıdır. Aynı ürün söz konusu olsa bile piyasadaki yaygınlık durumlarının farklılıkları nedeniyle de idari para cezası tutarlarının buna göre hesaplanması gerekebilmektedir. Örneğin yerel bir firma tarafından üretilmiş olup sadece bir ilde piyasaya arz edilmiş bir ürünü başka bir üretici büyük hacimlerde piyasaya sürerek ülkedeki tüm zincir marketlerde veya e-ticaret sitelerinde tüketicinin kolayca erişilebileceği şekilde arz edebilir. Ürünün piyasadaki yaygınlığı da IPC’nin adil şekilde belirlenmesinde önemlidir. Bunun yanında piyasaya arz eden aktörün üretici, ithalatçı veya dağıtıcı olmasına göre farklı durumlarla karşılaşabilmektedir. Bazı ürün gruplarında birkaç büyük üretici sektörün regüle edilmesinde önemli roller oynayabilmekte, ürün üzerindeki bir uygunsuzluk piyasadaki fiyat algısını veya standartları etkileyebilmektedir.

Dolayısıyla firma büyüklüğü, firmanın geçmiş denetim verileri, ürünün güvenli hale getirilmesine yönelik firmanın yaklaşımı vb. unsurlar da yine İPC'nin adil ve caydırıcı şekilde belirlenmesinde önemli faktörlerdir.

Dolayısıyla PGD faaliyetlerinin etkililiğinin artırılması ve piyasada haksız rekabetin önlenmesi amacıyla idari para cezalarındaki adaletin ve caydırıcılığın sağlanması için İPC tutarının belirlenmesine rehberlik edecek kolay uygulanabilir bir çalışma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, STB denetçilerinin PGD faaliyetleri kapsamında uygulayacakları idari para cezaları için bir model önerilmiştir. Uygulanacak ceza miktarlarına etki eden faktörlerin belirlenmesinde, STB'nin deneyimli yönetici ve çalışanları ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşme ve odak grup görüşmeleri sonucu alınan geri bildirimler, yaşanan sorunlara ilişkin tecrübeler ve geçmiş PGD verileri göz önünde bulundurulmuştur. Yürütülen çalışmanın temel amacı, PGD faaliyetleri kapsamında gerekli sorumluluklarını yerine getirmeyen taraflara yönelik caydırıcı bir araç olarak kullanılan idari yaptırım uygulamalarından idari para cezalarına ilişkin tutarların belirlenmesinde, mevcut yasal mevzuatın ruhuna uygun ve bilimsel yaklaşımı esas alan bir İPC modelinin geliştirilmesidir.

Çalışmanın ikinci bölümünde kavramsal çerçeve sunularak, PGD faaliyetleri açıklanmış, idari para cezası kavramı tanıtarak ulusal mevzuat açısından değerlendirmesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde, ele alınan veri seti, veri setinin incelenmesinde kullanılan metodoloji ve analizlere yer verilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise elde edilen bulgular ışığında çalışma çıktısı olarak sunulan kurgusal idari para cezası modeli hesaplama adımları ve model çıktılarına ilişkin sonuçlar paylaşılmış ve sonuç bölümünde ele alınan konulara bilimsel dayanak oluşturulmuştur.

2. Kaynak Araştırması (Literature Survey)

2.1. Piyasa Gözetimi ve Denetimi (Market Surveillance and Inspection)

Piyasa Gözetimi ve Denetimi (PGD), ürünlere dair kamu otoritesince belirlenmiş teknik gereksinimlere uygunluğunun değerlendirmesi ve denetlenmesi faaliyeti olarak tanımlanmaktadır (Gerek vd., 2012). PGD faaliyeti kapsamında hedeflenen genel amaç, tüketicilerin güvensiz ürünlerden korunması ve piyasaya ürün arz eden aktörlerin yürürlükte bulunan mevzuat hükümleri kapsamında uygun ve güvenli ürün arz etmesine ilişkin yasal yükümlülükler bağlamında izlenmesidir.

PGD kavramı ulusal mevzuatımıza AB müktesebatı uyumlaştırma çalışmaları sonucunda girmiş olup, temel olarak tüketicinin, kamu sağlığının ve çevrenin korunması, ürün güvenliği, teknik düzenlemelere uyumluluğun kontrolü ile AB dışından (üçüncü ülkelerden) ithal edilen ürünlerin bu çerçevede kontrolünü içermektedir. Diğer bir ifade ile PGD, bir ürünün güvenlik gereklerini, ilgili teknik düzenlemesinde gösterildiği şekilde karşılayıp karşılamadığının belirlenmesi demektir (Aslan, 2014).

PGD, temelde iki farklı yaklaşımı içinde barındıran genel bir tanımlamadır. Piyasa gözetimi ve piyasa denetimlerinden oluşan bu yaklaşım temelde güvensiz ürünlerin piyasadan bertaraf edilmesine hizmet ederken ilgili yaklaşımların uygulayıcıları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Piyasa gözetimi, yetkili kuruluşlarca yürütülebilmekle birlikte ilgili faaliyetlerde bulunan aktörler çeşitlendirilebilir. İhbar ve şikayet durumları üzerinden tüketiciler, kullanıcılar, üreticiler, dağıtıcılar vb. pek çok paydaş piyasada ilgili yasal düzenlemelere aykırı ürünleri tespit edebilmekte ve yetkili kamu otoritesini yönlendirebilmektedir. Nitekim özellikle piyasa gözetimi faaliyetleri üzerinden üçüncü taraflarca yapılan yönlendirmelerde güvensiz ürünlerin daha isabetli şekilde tespit edildiği denetim faaliyetlerinin incelenmesi sonucu ortaya konulmaktadır. Bir diğer yaklaşım ise Piyasa denetimi faaliyetleri olup söz konusu faaliyetlerde doğrudan yetkili kuruluş süreçleri yürütmektedir. Denetim faaliyetleri sonucunda güvensiz ürünün tespit edilebilmesi amacıyla test ve muayene süreçleri işletilmekte ve elde edilen bulgular ışığında güvensiz olduğu tespit edilen ürünlere ilişkin idari yaptırımlar uygulanmaktadır (Gök, 2014).

PGD, birkaç aşamadan oluşan genel bir süreci barındırmaktadır. Yetkili kamu otoritesi, denetime konu ürünlerin tespit edilmesinde, ürün gruplarının ve risk faktörlerinin önem sırasına göre belirlendiği bir stratejik plan hazırlamakta ve söz konusu plan çerçevesinde duysal inceleme faaliyetleri yürütmektedir. Bu kapsamda, ürün üzerinde etiket, işaret ve belge kontrolü gibi bazı temel gereksinimler kontrol edilir. Güvensizlik şüphesine ilişkin bulgulara istinaden gerekli hallerde numune alarak test ve muayene süreçlerini işletir. Test ve muayene sonucu güvensiz olduğu tespit edilen ürünlere ilişkin olarak ise mevzuatta öngörülen idari yaptırım tedbirlerinden gerekli olanları uygular. Tüketici can ve mal güvenliğinin korunması amacıyla yönelik yürütülen işlemler sonucunda uygulanan tedbirlerin kamuoyuyla paylaşılması yine PGD sürecinin önemli ayağını oluşturmaktadır (Borluk, 2020). PGD faaliyeti, yalnızca güvensiz ürünle ilişkili bir faaliyetin ötesinde aynı zamanda ürünün belirli standartlarını tanımlayan ve tüketicilere ürüne ilişkin yürütülen süreçler hakkında bilgi veren işaret ve belgelere

ilişkin yürütülen denetimleri de kapsamaktadır. Bu bağlamda ürünün güvenli olmasına rağmen teknik düzenlemeye aykırılıklar barındırması da PGD kapsamında idari yaptırımlara konu olabilmektedir (Kaman, 2018).

Türkiye’de PGD faaliyetlerinin hukuki dayanağını, 4703 sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun oluşturmaktaydı. AB mevzuatındaki gelişmeler ve Türkiye’nin ihtiyaçları doğrultusunda 4703 sayılı Kanun’un yenilenmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu kapsamda, 4703 sayılı Kanun’un yerine geçmek üzere 12.03.2020 tarihli ve 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu, 12.03.2021 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiş ve 4703 sayılı Kanun’u yürürlükten kaldırmıştır (Ateş, 2021). 4703 sayılı Kanunda PGD kavramı; *“Yetkili kuruluşlar tarafından, ürünün piyasaya arzı veya dağıtımı aşamasında veya ürün piyasada iken ilgili teknik düzenlemeye uygun olarak üretilip üretilmediğinin, güvenli olup olmadığının denetlenmesi veya denetletirilmesi”* şeklinde açıklanmıştır.

Söz konusu tanım, bahse konu ürünlerin mevcut teknik yasal yükümlülüklerine uygun ve güvenli şekilde piyasaya arz edilmesine ilişkin hükmü açıklarken ilgili Kanun’da aynı zamanda güvenli olmayan ürünlerin güvenli hale getirilmesi için ve gerekli hallerde uygulanacak idari yaptırımlara da yer verilmiştir. 7223 Sayılı Kanun’da ise PGD kavramı *“Ürünlerin ilgili teknik düzenlemesi veya genel ürün güvenliği mevzuatında belirtilen gereklere uygun olmalarını sağlamak ve bu mevzuat kapsamında yer alan kamu yararını korumak amacıyla yetkili kuruluşlar tarafından yürütülen faaliyetler ve alınan tedbirler”* şeklinde tanımlanmıştır.

Yeni kanun ile birlikte ürün güvenliğine ilişkin kavram genişletilerek doğrudan aktörlerin tanımlanması yerine PGD sürecinin esas tanımlamaya dahil edilmiştir. Ayrıca kamu yararı kavramının tanımlamaya eklenmesi ile birlikte yalnızca güvenli ürün kavramının ötesinde kamusal zarara neden olan her türlü durum PGD faaliyetleri ile ilişkilendirilmiştir. Nitekim yeni kanun ile birlikte yükümlülüklerini yerine getirmeyen sorumlulara uygulanacak idari yaptırımlar ve ürünün uygunluğunda ilişkin süreçler detaylandırılmıştır.

2.2. İdari Para Cezası Kavramı (The Concept of Administrative Fine)

Hukuksal doktrinde “kabahat” kavramının esasen cezaya konu bir unsur olmasından ayırmak ve kabahatleri ceza kanunlarının dışında bırakabilmek amacıyla farklı hukuki düzenlemelerde belirli fiiller için idari yaptırımlar uygulanabilmektedir. Söz konusu fiillerin karşılığında uygulanan yaptırımların parasal boyutta olan yaptırım türlerine “İdari Para Cezası” (İPC) denilmektedir ve burada temel amaç söz konusu kavramı adli cezalardan ayırmaktır (Çobanoğlu, 2017). Yapılan denetimler esnasında tespit edilen güvensiz ve uygunsuz ürünlere yönelik çeşitli tedbirler alınmaktadır. Bu tedbirlerden birisi de “idari yaptırım kararı” olup söz konusu karar neticesinde ilgili ürünün piyasaya arzında faaliyet gösteren sorumlulara İPC uygulanabilmektedir. İPC’lerin temel amacı piyasaya güvensiz ve uygunsuz ürün arzını sağlayan taraflara uygulanmak suretiyle caydırıcılık sağlamaktır (Aslan, 2014).

Temel olarak İPC uygulamaları mevcut idari düzenin korunması amacıyla uygulanmaktadır. Bu kapsamda ilgili idare mevcut düzenin varlığını korumak veya fiillere bağlı olarak kaybolan düzenin olması gereken haline getirmek amacıyla pek çok hak ve yetkiyi kullanmaya haizdir. Bu şekilde sorumlular düzen içinde göstermiş oldukları ihmalkarlıklarına ilişkin uyarılmakta ve düzene davet edilmektedirler (Çoban, 2009). Elbette literatürde İPC kavramını açıklayan benzer yaklaşımlar altında pek çok farklı tanımlama bulunmaktadır. Mevcut idari düzen bağlamında, aykırılık gösteren fiillere yönelik kanunların belirlediği sınırlar içinde, idarenin yargı mercilerine başvurmadan doğrudan kendi eliyle uygulayabildiği ve parasal bir karşılık şeklinde uygulanan mali özellikteki idari yaptırımları İPC olarak tanımlamak mümkündür.

Bu kapsamda özellikle İPC’ye konu teşkil eden dayanak kanun Kabahatler Kanunda (URL-1) bir idari yaptırım türü olarak İdari Para Cezaları; *“...kabahatler karşılığında uygulanacak idari yaptırımlar; idari para cezası ve idari tedbirlerden ibarettir...”* şeklinde tanımlanmıştır. Söz konusu Kanun’da İPC’lerin maktu ve nispi olarak uygulanabileceği hüküm altına alınırken temel olarak İPC’lerin belirli bir kabahate konu olduğunu ve ilgili kabahate ilişkin Kanun’da belirtilen sınırlar içinde idarenin takdir yetkisiyle yaptırım uygulandığına vurgu yapılmıştır.

İdari para cezaları, gerçekleştirilen kabahatin boyutu veya sorumlunun ekonomik durumunda bağımsız olarak doğrudan sabit meblağ olarak belirlenebileceği gibi alt ve üst aralıklı cezaların uygulandığı durumlarda verilen zararın boyutu, sorumlunun kusur boyutu ve ekonomik durumu ceza miktarını belirlenmesinde esas alınmaktadır (Mecit, 2015). İPC uygulamaları esas olarak sorumluların mal varlıklarına yöneltilmiş bir idari yaptırım türü olması hasebiyle kural olarak hapis cezasına veya başkaca bir ceza dönüştürülmezler (Çobanoğlu, 2017). Paraya dayalı cezalar, sorumlunun bir hukuk müeyyidesini ihlal etmesi sonucu idareye veya zarardan etkilenen bir kişiye yönelik tazminin dışında yarattığı kamusal zarara ilişkin ödemek zorunda kaldığı miktar olarak tanımlanabilir (Bardakçı, 2006).

İdari para cezaları pek çok farklı kabahate ilişkin kanuni dayanaklara göre uygulanan bir idari yaptırım türü olmakla birlikte STB sorumluluğunda yer alan sanayi ürünlerine yönelik gerçekleştirilen PGD faaliyetleri sonucu ilgili mevzuat hükümleri bağlamında uygunsuzluk veya güvensizlik tespit edilen durumlar için de uygulanabilmektedir. Kanunla idari para cezaları alt ve üst sınırlar dahilinde tespit edilmiştir. İdari para cezasının bu aralık içinde kalmak kaydıyla miktarının belirlenmesi ise idarenin takdirine bırakılmıştır.

5326 sayılı Kanun hükümleri incelendiğinde Kanun koyucunun idare tarafından uygulanacak idari para cezalarının belirlenmesi hususunda kriterler belirlediği görülmektedir. İdare, alt ve üst sınır içinde takdir yetkisini kullanmak suretiyle uyguladığı yaptırımlarda dahi birtakım nesnel kriterler içerisinde hareket etmekle yükümlüdür. İdare, alt ve üst sınır tespit edilmiş olması durumunda, idari para cezasının miktarını belirlerken; işlenen kabahatin haksızlık içeriğini, failin kusurunu ve ekonomik durumunu birlikte göz önünde bulundurur ve buna göre ceza uygulaması yapar. Bu nesnel kriterler idarenin takdir yetkisinin sınırlarını oluşturmaktadır. Ayrıca bu nesnel ölçütlerin nasıl değerlendirildiği de idari para cezası gerekçesinde gösterilir (Aslan, 2014). Dolayısıyla idari para cezası miktarının belirlenmesinde Kanunla belirlenmiş alt ve üst sınırlar bulunsun da hangi durumlarda hangi tutarın uygulanacağına ilişkin karar yetkili kuruluşa bırakılmıştır.

PGD faaliyetleri, yerli üreticilerimizin korunması ve piyasada adil rekabet ortamının sağlanması için de kullanılabilecek önemli bir iktisadi araç niteliği taşımaktadır. Ayrıca, Türk ürünlerinin uluslararası piyasada marka imajını arttırmakta ve kayıt dışı ekonomiyle mücadeleye katkı sağlamaktadır (Mete, 2019). Bu bağlamda PGD faaliyetlerinde verimliliğinin sağlanması ile ekonomik anlamda birçok fayda sağlanabilecektir. Piyasadaki uygunsuzluğun azaltılması, güvensiz ürünlerin piyasadaki uzaklaştırılması, haksız rekabetin önlenmesi için idari yaptırımlarda caydırıcılık unsuru çok önemlidir. Bu bağlamda idari para cezası miktarının belirlenmesinde ortaya konulan bu çalışma özgün ve yenilikçidir.

3. Materyal ve Yöntem (Material and Method)

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (STB), sanayi ürünlerinin denetiminden sorumlu yetkili kuruluşlardan birisidir. 1.700'den fazla ürün grubunun denetimi STB sorumluluğunda yer almaktadır (Mete, 2019). Tüketicilerin daha güvenilir ürünlere ulaşabilmesi amacıyla STB tarafından yürütülen PGD faaliyetleri, piyasaların tüketici menfaatleri açısından regüle edilmesinde önemli bir araç olarak ön plana çıkmaktadır. Bu amaçla piyasaya ürün arz eden sorumluların tüketici sağlığını tehlikeye atan ürünleri piyasa arz etmesinin önlenmesi amacıyla geliştirilen çeşitli stratejiler ile programlar yürütülmekte olup tüm bu çalışmalar sonucunda gerekli standartları sağlayamayan ürünler piyasadaki uzaklaştırılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda sahada yapılan denetimler esnasında tespit edilen güvensiz ve uygunsuz ürünlere yönelik çeşitli tedbirler alınmaktadır. Bu tedbirlerden birisi de idari yaptırım kararı olup söz konusu karar neticesinde ilgili ürünün arzında faaliyet gösteren sorumlulara idari para cezası (İPC) uygulanabilmektedir.

İPC'nin temel amacı güvensiz ve uygunsuz ürün arzını gerçekleştiren taraflara uygulanmak suretiyle caydırıcılığın sağlanmasıdır. Kanun ve yönetmeliklere dayalı olarak gerçekleştirilen bu eylem, kanun koyucu tarafından uygunsuzluk ve güvensizliğin boyutları, güvensizlik ve uygunsuzluğun sebebi ile arz edenin sorumlulukları çerçevesinde farklı sınırlardan uygulanabilmektedir. STB tarafından yürütülen PGD faaliyetleri sonucunda belirli sınırlar içinde uygulanan söz konusu IPC'nin mevzuattaki hangi aralıktan uygulanacağı ilgili STB il müdürlüğüne kararlaştırılmaktadır.

İPC miktarının belirlenmesinde Kanunla belirtilen alt ve üst limitler bulunmasına rağmen hangi durumda hangi tutarın uygulanacağına ilişkin belirsizlik söz konusudur (Aslan, 2014). Bunun yanında idari para cezası miktarına etki eden çok sayıda faktör mevcuttur. Bu faktörlerin belirlenmesi için STB'nin merkez ve taşra teşkilatında görev yapan yönetici, uzman ve denetçilerle derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerden elde edilen bulgular ile IPC modeli kapsamında kullanılacak faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun için Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) tekniği ile faktör ağırlıklandırmaları gerçekleştirilmiştir.

3.1. İdari Para Cezasına Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi (Determining the Factors Affecting the Administrative Fine)

PGD kapsamında yürütülen faaliyetler sonucunda tespit edilen uygunsuzluk ve güvensizliklere ilişkin ilgili mevzuat hükümlerince çeşitli aralıklarda farklı ceza hükümleri işletilmektedir. Bu bağlamda her ne kadar cezalar arasında tutar anlamında farklılık olsa da idari para cezasının tayinine ilişkin yürütülen karar süreçleri aynı adımları barındırmaktadır. Uygunsuzluk ve güvensizliğe ilişkin durumlar arasındaki önem ise hali hazırda ceza sınırları ile zaten uygulamalara yansıtılmıştır. Bu noktada araştırma kapsamında ele alınan idari para cezalarının tutar hesaplamalarında bilimsel bir yaklaşım ortaya koyabilmek adına öncelikle IPC miktarına etki ettiği düşünülen faktörlerin belirlenmesi, söz konusu faktörlerin sayısal olarak herhangi bir denetçi veya ceza uygulayıcısı tarafından kolaylıkla puanlayabileceği sayıda faktöre indirgenmesi planlanmıştır.

İPC'nin uygulama alanına ilişkin olarak önceki yıllarda herhangi bir yetkili kuruluşça yayımlanmış bir yöntem bulunmamasıyla birlikte literatürde benzer bir çalışmaya da rastlanılmamıştır. Bu nedenle faktörlerin belirlenmesinde birincil verilerden yararlanılmış olup yöntem olarak ise nitel veri toplama araçlarından “Derinlemesine Görüşme” ve “Odak Grup Görüşmeleri” uygulanmıştır. Bu kapsamda gerek PGD'den sorumlu STB Metroloji ve Sanayi Ürünleri Güvenliği Genel Müdürlüğü personeli gerekse de STB taşra teşkilatlanmasında görevli ve PGD Denetçisi kimlik kartına sahip deneyimli denetçilerden oluşan farklı katılımcılar ile söz konusu görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ışığında, farklı faktörlerin idari para cezası belirleme süreçlerinde ürün gruplarında bağımsız olarak sürece etki ettiği ve geliştirilecek kurgusal modelde göz önünde bulundurulması gerektiği tespit edilmiştir.

Nitel araştırmalar çoğunlukla; kişiler, gruplar, topluluklar ve durumlar arasında yer alan süreçleri konu almaktadır. Yürütülen çalışma ile bahsedilen aktörler ve bağlantılar üzerinden verinin toplanması ve elde edilen verilerin bilimsel verilere dönüştürülmesi nitel araştırmaların temelini oluşturmaktadır (Gülcan, 2021). Nitel araştırma yöntemlerinde, veri toplamak için bire bir görüşme, derinlemesine görüşme ve odak grup görüşmeleri gibi bazı yöntemler kullanılmaktadır. Nitel araştırma yöntemleri, tümevarımcı bir bakış ortaya koymakta olup olayları ve olguları mevcut ortamları içinde açıklama, araştırmaya iştirak edenlerin bakış açılarını anlamak ve iletmek üzerine kurgulanan bir araştırma yaklaşımıdır. Söz konusu araştırma yöntemlerinin doğal ortama duyarlı olması, araştırmacının katılımcı rolü olması, bütüncül bir yaklaşıma sahip olması, algıların ortaya konmasını sağlaması, araştırma deseninde esnekliği olması önemli özellikleridir (Çokluk vd., 2011).

İkincil veri ile çıkarımsal istatistiksel yöntemlerin uygulanamadığı ve ölçek veya model geliştirme süreçlerinde bir başlangıç noktasının oluşturulmasında sıklıkla nitel araştırma yöntemlerinin kullanılmasına zemin hazırlamaktadır. Bu çalışma bağlamında yöneltilen araştırma sorusu, STB tarafından yürütülen PGD faaliyetleri sonucunda uygulanan idari para cezası tutarlarının belirlenmesine etki eden faktörlerin neler olduğu ve bu faktörlerin bir model çerçevesinde nasıl değerlendirilebileceğidir. Bu kapsamda, geliştirilmesi öngörülen kurgusal modelin elemanlarını teşkil edecek kriterlerin belirlenmesinde nitel araştırma yöntemleri tercih edilmiştir.

3.1.1. Derinlemesine Görüşmeler (In-Depth Interviews)

Derinlemesine görüşme yöntemi, araştırma kapsamında incelenen konunun bütün boyutlarını kapsayan, sıklıkla açık uçlu soruların yer aldığı ve detaylı cevaplara ulaşılmasına imkan veren, yüz yüze ve birebir gerçekleştirilen bir veri toplama tekniğidir. Görüşme gerçekleştirilen kişinin bilgi, tecrübe ve deneyimleri üzerinden bilgiye erişim amaçlanmaktadır. Söz konusu yöntem sosyal bilimlerde geniş bir araştırma alanında kullanılmakta olup araştırma deseninin oluşturulmasında başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Tekin ve Tekin, 2006). Çok genel anlamıyla derinlemesine görüşmeyi, görüşmeci ve katılımcı arasındaki bir beyin fırtınası olarak tanımlamak mümkündür.

Nitel araştırma yöntemleri kapsamında uygulanan derinlemesine görüşme, özellikle başlangıç aşamasında araştırma çerçevesinin belirlenmesinde ve ilerleyen aşamalarda uygulanacak odak grup görüşmelerine veri oluşturması açısından zamansal bağlamda ilk gerçekleştirilen görüşmelerdir. Bu duruma uygun olarak STB MSÜGGM bünyesinde görev yapan ve farklı ürün gruplarından sorumlu Daire Başkanı ve Sanayi Teknoloji Uzmanı unvanlı ve PGD Denetçi Kartına sahip sekiz ayrı katılımcı ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Söz konusu görüşmelerde katılımcılardan İPC süreçlerine ve uygulama aşamalarına ilişkin detaylı bilgi edinilerek odak grup görüşmelerinde ele alınacak temel sorular belirlenmiştir.

Tablo 1. Derinlemesine görüşmelere ilişkin bilgi tablosu (Information table on in-depth interviews)

Katılımcı Grubu	Katılımcı Sayısı	Görüşme Yöntemi
Mevzuat Şube Personeli	1	Yüz yüze
Teknik Şube Personeli	3	Yüz Yüze
Teknik Şube Personeli	2	Çevrimiçi
Daire Başkanı	2	Çevrimiçi

Tablo 1’de sunulan her bir kategorik görüşme, esasında konunun çok boyutlu yönüyle farklı bakış açılarına sahip tarafların fikirlerinden faydalanmayı amaçlamaktadır. Söz konusu görüşmeler sonucunda İPC uygulamalarının teorik alt yapısı irdelenmiş ve odak grup görüşmeleri öncesinde ele alınmasında fayda görülen faktörlerin çerçevesi belirlenmiştir. Görüşmelerin devamında bir sonraki bölümde açıklanacak olan odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir.

3.1.2. Odak Grup Görüşmeleri (Focus Group Discussions)

Odak grup görüşmeleri çoğunlukla ortak deneyimlere ve özelliklere sahip 4 veya 12 katılımcı ve bir moderatör (yönlendirici) tarafından icra edilen, katılımcıların araştırma konusuna ilişkin gerçek fikirlerini saklama gereği duymadığı ve çok sesli bir ortamda veri toplama aracı olarak kullanılan bir tekniktir. Odak grup, niteliksel araştırma yöntemlerinde sıklıkla kullanılan bir veri toplama tekniğidir. Bu durumun temel nedeni, odak grup görüşmelerinin düşük maliyet barındırması, verilerin diğer yöntemlere görece hızlı elde edilmesi, uygun ortamda içerisinde güvenilir bilgiye ulaşılmasıdır (Gülcan, 2021).

Odak grup görüşmeleri, günümüze yakın dönemlerde sıklıkla eylem araştırmaları kapsamında yürütülen bir veri toplama tekniği olarak ön plana çıkmaktadır. Pazar araştırmaları kapsamında eğilim ölçmek amacıyla da yoğun bir şekilde kullanılan bu yöntem, sosyal bilimlerde başlangıç araştırması niteliğindeki çalışmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Sosyal bilimlerde birebir görüşmeler ve anketler ile birlikte kullanılsa da bu yöntem, aslında en sistematik veri toplama yöntemlerinden biridir (Şahin vd., 2009).

Bir önceki aşamada yürütülen derinlemesine görüşmeler sonucunda belirlenen sorular ışığında dört farklı tarihte farklı katılımcıların dahil olduğu odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Söz konusu görüşmelere Daire Başkanı, Sanayi Teknoloji Uzmanı, Mühendis unvanlarında yer alan Metroloji ve Sanayi Ürünleri Güvenliği Genel Müdürlüğü personeli ve taşra teşkilatı (il müdürlüğü) personeli katılım göstermiş olup tüm katılımcılar PGD Denetçi kartına sahip kişilerden oluşmaktadır. Odak grup görüşmelerine ilişkin katılım tarihleri ve katılım gösterenlerin dağılımına ilişkin bilgiler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Odak grup görüşmelerine ilişkin bilgi tablosu (Information table on focus group discussions)

Katılımcı Grubu	Katılımcı Sayısı	Görüşme Yöntemi
Sanayi ve Teknoloji Uzmanları	8	Yüz yüze
Daire Başkanları	5	Yüz Yüze
Taşra Teşkilatı Personeli	12	Çevrimiçi
Karma Grup	12	Çevrimiçi

Söz konusu görüşmelerin bir kısmı gerek pandemi şartları sebebiyle gerekse lokasyon farklılıkları nedeniyle çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiş olup söz konusu durumun odak grup görüşmeleri kapsamında yarattığı olası olumsuz etkiler göz ardı edilmiştir. Her bir görüşme kapsamında idari para cezası süreçlerinde gerçekleştirilen uygulamalar tartışılmış ve süreç içerisinde yaşanan sorunlar irdelenmiştir.

Çalışma kapsamında sunulması planlanan İPC tespitine ilişkin kurgusal modelde yer alması beklenen olası faktörlerinde belirlenmesinde derinlemesine görüşme ve odak grup görüşme teknikleri uygulanmıştır. Bu kapsamda PGD faaliyetlerinde yetkin ve İPC süreçlerine hakim olduğu bilinen STB personel ve denetçileri ile farklı tarihlerde gerçekleştirilen görüşmelere ilişkin bilgiler bu bölümde özet halinde paylaşılacak olup kişisel verilerin güvenliği açısından katılımcıların açık isimleri paylaşılmamaktadır.

3.2. Bulgular ve Önerilen Model (Findings and Proposed Model)

İdari para cezalarının uygulamasına ilişkin geliştirilmesi amaçlanan kurgusal modele faktör teşkil edecek kriterlerin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşme ve odak grup görüşmeleri kapsamında öncelikle herhangi bir gruptandırmadan bağımsız olarak kriterler belirlenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinin doğası gereği İPC uygulamaları etraflıca tartışılmış ve önem arz ettiği farklı katılımcılar ve grup çalışmalarında fikir birliği sağlanan kriterler Tablo 3’te listelenmiştir.

Gerçekleştirilen görüşmeler çerçevesinde Tablo 3’te listelenmeyen öneriler de dahil edildiğinde 60’tan fazla kriter farklı katılımcılar tarafından önerilmiş olmasına karşın belirli kriterlerle ilgili veri veya veri kaynağının bulunmaması, hali hazırda önerildiği haliyle ölçüm zorluğu barındırması, önerilen kavramın soyut olması nedeniyle puanlanmasında sorunlar yaratabileceği gibi nedenler sebebiyle çalışma kapsamından çıkartılmıştır.

Tablo 3. Odak Grup ve Derinlemesine Görüşme Sonucu Belirlenen Kriterler (Criteria Determined as a Result of Focus Group and In-depth Interview)

İPC Uygulamalarına Etki Ettiği Düşünülen Kriterler
Ürünün test raporunda kaç maddeden kaldığı
Kaldığı madde sayısının, test yapılan toplam madde sayısına oranı
İPC uygulanacak firmaya daha önce gidilip gidilmediği
İPC uygulanacak firmaya kaçınıcı kez gidildiği
İPC uygulanacak ürünün bulunduğu yerde tespit edilen adet bilgisi
Firmanın ölçeği (mikro / küçük / orta / büyük) (KOSGEB KOBİ tanımına göre)
İPC'ye konu marka-model web üzerinde aratıldığında çıkan sonuç sayısı (Ürün yaygınlığı ile ilgili fikir vermesi bağlamında)
Ürünle ilgili uygunsuzlukların duyuşsal inceleme ile tespit edilip edilemediği
Ürünün yaygın risk unsurlarından; yangın, elektrik çarpması, patlama risklerinden en az birini taşıyıp taşımadığı
Ürünün piyasaya hangi yıl sürüldüğü (Kaç yıldır piyasada bulunduğu)
Yerli / ithal bilgisi
Ürünün fiyatı (sınıflandırma şeklinde)
Ürünün kullanıcı yaş grubu (sınıflandırma şeklinde)
Ürünün kullanım niteliği (sarf malzeme / tüketici ürünü / profesyonel kullanım vb.)
Aynı ürünü üreten/üretebilen firma sayısı (piyasada tekeli bir üretici olup olmadığı)
Ürün fiyatının muadillerine göre değerlendirilmesi (ör. %30 ucuz)
Ambalajlı bir ürün olup olmadığı
Üreticinin tutumu-ürünle ilgili yaklaşımı
Üreticinin geçmişteki kabahat-ceza sayısı
Ürünün internet üzerinden satılıp satılmadığı
Uygunsuzluğun giderilmediği durumda tüketiciyi etkileme derecesi
Uygunsuzluğun üreticinin diğer ürünlerinde tekrarlanması ihtimali
Uygunsuzluğun giderilme zorluğu

Yukarıda anılan kriterler her ne kadar İPC uygulamaları üzerinde tekil olarak etkili olduğu düşünülen kriterler olsa da herhangi bir modellemede doğrudan sayısal olarak bu kriterin puanlanması ve model kapsamına alınması uygulama zorlukları içermekte ve puanlama hesaplamasında karmaşıklığa neden olma potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle, özellikle taşra teşkilatı ve karma grup odak grup görüşmeleri öncesinde söz konusu kriterlerde Kabahatler Kanunu temel alınarak gruplandırmaya gidilmiştir. Buna bağlı olarak üzerinde mutabık kalınan ve modellemede kullanılması amaçlanan kriterler belirlenmiş ve bir sonraki aşamada söz konusu faktörlerin ne şekilde ağırlıklandırıldıkları açıklanmıştır.

Tablo 4'te görüldüğü üzere görüşmeler sonucunda belirlenen kriterler esasında dört başlık altında toplanmış olup odak grup görüşmelerinde söz konusu gruplandırma katılımcılar ile paylaşılmış ve bahse konu gruplandırmanın uygun görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Kriter sayılarında gerçekleştirilen indirgeme işlemi gerek modelin uygulanmasında kolaylık sağlayacak gerekse de alt kriterlerin İPC üzerindeki etkisini modele yansıtacaktır.

3.3. Model Kapsamında Seçilen Faktörler (Factors Selected in the Scope of the Model)

Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, çalışma kapsamında ele alınacak ve İPC uygulamalarına etki ettiği düşünülen faktörler belirlenmiştir. Elde edilen faktörlerin doğrudan modele uygulanmasının yaratacağı matematiksel zorluk nedeniyle faktörlerde gruplandırma çalışması yapılmış ve modele konu ana faktörler belirli çerçeveleri barındıracak şekilde belirlenmiştir. Bu bölümde alt faktörlerden oluşan ana faktörler detaylandırılacak ve çalışma kapsamında ele alınma şekli izah edilecektir.

3.3.1. Risk Derecesi (Risk Level)

İdari para cezası uygulamalarına hukuki dayanak oluşturan Kabahatler Kanunu'ndaki "haksızlığın içeriği" kavramından hareketle, denetim sonucunda uygunsuz veya güvensiz bulunan ürünün kullanımının devam

etmesinin veya piyasada bulunurluğunun oluşturduğu risk algısının denetçi gözüyle derecelendirilmesini ifade eden ve gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda önerilen faktörler bağlamında da modelde yer almasında fayda görülen bir kriterdir. Söz konusu değişken uygulayıcı tarafından 1 ile 10 arasında puanlanmaktadır. 1 puan uygunsuzluk/güvensizliğe ilişkin bir değerlendirmede risk şiddetinin en düşük seviyede oluştuğunu ifade ederken, 10 puan en yüksek seviyede uygunsuzluk/güvensizliği ifade etmektedir.

Tablo 4. Modelde kullanılması planlanan kriterler ve alt nedenleri
(Criteria and sub-reasons planned to be used in the model)

Ana Kriterler	Ele Alınan Kriterler
Risk Derecesi	Ürünle ilgili uygunsuzlukların duyuşsal inceleme ile tespit edilip edilemediğı
	Ürünün yangın, elektrik çarpma, patlama risklerinden en az birini taşıyıp taşımadığı
	Uyğunsuzluğun giderilmediğı durumda tüketiciyi etkileme derecesi
	Uyğunsuzluğun giderilme zorluğu
	Ürünün test raporunda kaç maddeden kaldığı
	Kaldığı madde sayısı / test yapılan toplam madde sayısı
PGD Sicili	Uyğunsuzluğun imalatçının diğere ürünlerinde tekrarlanması ihtimali
	İmalatçı/ithalatçının tutumu-ürünle ilgili yaklaşımı
	İmalatçı/ithalatçının geçmişteki kabahat-ceza sayısı
	İPC uygulanacak firmaya daha önce gidilip gidilmediğı
	İPC uygulanacak firmaya kaçınıcı kez gidildiğı
Firmanın Büyüklüğü	Aynı ürünü üreten/üretebilen firma sayısı (piyasada tekel bir imalatçı olup olmadığı)
	Firmanın ölçeğı
	Yerli / ithal bilgisi
Ürünün Niteliğı	Ürünün piyasaya hangi yıl sürüldüğü (kaç yıldır piyasada bulunduğı)
	Ürünün kullanım niteliğı (sarf malzeme / tüketici ürünü / profesyonel kullanım / sürekli – aralıklı kullanım vb.)
	Ürünün internet üzerinden satılıp satılmadığı
	İPC uygulanacak ürünün bulunduğı yerde tespit edilen adet bilgisi
	İPC'ye konu marka-model web üzerinde aratıldığında çıkan sonuç sayısı
	Ürünün fiyatı (sınıflandırma şeklinde)
	Ürünün kullanıcı yaş grubu (sınıflandırma şeklinde)
	Ürün fiyatının muadillerine göre değerlendirilmesi
	Ambalajlı bir ürün olup olmadığı

3.3.2. PGD Sicili (Past MSI Records)

Kabahatler Kanunu'ndaki "failin kusuru" kavramından hareketle denetim sonucunda uygunsuz veya güvensiz bulunan ürünün üretici/dağıtıcı/satıcı açısından sorumluluğunu ve ilgili sorumluluk bağlamında bu tür bir eylem içinde bulunma sıklığını/yoğunluğunu ifade etmektedir. İlgili değişken, gerçekleştirilen odak grup ve derinlemesine görüşmeler eliyle ulaşılan alt faktörlerin modele bir yansımasını göstermektedir. Söz konusu değişken eliyle sorumlu tarafların bütüncül olarak gerekli sorumluluklarını yerine getirme eğilimi değerlendirilmektedir. 1 puan uygunsuzluk/güvensizliğe ilişkin bir değerlendirmede firma sicilinin en düşük seviyede oluştuğunu ifade ederken, 10 puan firmanın en yüksek seviyede olumsuz bir sicile/denetim geçmişine sahip olduğunu ifade etmektedir.

3.3.3. Firmanın Büyüklüğü (Size of the Firm)

Kabahatler Kanunu'ndaki "ekonomik durum" kavramından hareketle denetim sonucunda idari yaptırıma muhatap olan firmanın ekonomik büyüklüğü bu değişken aracılığıyla değerlendirilmektedir. Ekonomik büyüklük gerçekleştirilen görüşmelerde de katılımcılar tarafından önerilen pek çok alt faktörde ele alınan temel konulardan bir tanesidir. Ekonomik büyüklük arttıkça firmalar için dışsalılık ortaya çıkmakta dolayısıyla firmanın aldığı kararlar yalnızca kendisini bağlayanın ötesinde piyasa belirleyicisi/yönlendiricisi olma rolü eliyle faaliyette

bulunduğu piyasanın da düzenlenmesine fayda sağlamaktadır. 1 puan uygunsuzluk/güvensizliğe ilişkin bir değerlendirmede sorumluların görece en küçük ekonomik büyüklükte olduğunu ifade ederken, 10 puan ise firmanın ekonomik olarak oldukça büyük olduğunu ifade etmektedir.

3.3.4. Ürünün Niteliği (Specifications of the Product)

Her ne kadar ürünün niteliği değişkeni Kabahatler Kanunu kapsamında birebir ilişkilendirilemeye de denetime konu ürünlerin piyasadaki yaygınlığı, son kullanımdaki ürün sayısı, ürünün bireysel mi kurumsal kullanıma konu olduğu gibi bazı durumlardan etkilenmesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda gerçekleştirilen araştırma görüşmelerinde modelde bulunmasında yarar görülen bir faktör olarak ön plana çıkmış ve çalışma kapsamında ana kriterlerden biri olarak belirlenmiştir. 1 puan uygunsuzluk/güvensizliğe ilişkin bir değerlendirmede ürünün niteliğinin en düşük seviyede genel sonuca etki ettiğini ifade ederken, 10 puan en yüksek seviyede katkıyı ifade etmektedir.

3.4. Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) Yöntemi ile İdari Para Cezasına Etki Eden Faktörlerin Ağırlıklandırılması (Weighting of the Factors Affecting the Administrative Fine with the Analytical Hierarchy Process -AHP Method)

Çalışma kapsamında ulaşılmaya hedeflenen kurgusal İPC modeline ilişkin kullanılacak faktörler belirlendikten sonraki aşamada söz konusu faktörlerin ağırlıklandırılmasına gerek duyulmuştur. Söz konusu faktörlere ilişkin ikincil verilerin bulunmaması ve çalışmanın araştırma yöntemleri kısmında tercih edilen nitel araştırma yöntemleri bağlamında ağırlıklandırma kullanılacak yöntemin Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) olmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir. Bu kapsamda bu bölümde öncelikle söz konusu modele ilişkin genel bilgiler paylaşılacak sonraki bölümde ise model kapsamında ele alınan faktörlerin ağırlıklandırma işlemleri aktarılacaktır.

Karar süreçleri, gerek bireysel anlamda gerekse de kurumsal anlamsa günlük hayatın bir parçası olan ve farkında olmaksızın pek çok durumda kullanılan bir akıl yürütme eylemdir. Söz konusu süreçler işletilirken özellikle bireysel anlamdaki değerlendirmelerde çoğunlukla öznel değerlendirmelere dayalı yargılar barındıran ve etkin olmayan sonuçlar sunan matematiksel modeller kullanılmaktadır (Canhasi, 2010). Esasında bu tür durumların bertaraf edilmesinde ihtiyaç duyulan husus karmaşık matematiksel önermelerin basitleştirilmesi ve anlaşılabilir hale getirilmesinde yatmaktadır. Bu kapsamda hem karar süreçlerine etki eden faktörler arasındaki ilişkiyi açıklayan hem de modeli anlaşılabilir hale getiren AHP, literatürde sıklıkla kullanılan yöntemlerden bir tanesidir.

Karar verme teorisinde AHP, matematik ve psikolojiye dayalı karmaşık kararları organize etmek ve analiz etmek için yapılandırılmış bir tekniktir. AHP, 1977 yılında Thomas L. Saaty tarafından geliştirilen çok ölçütlü karar verme yöntemlerinden birisidir (Dağdeviren, 2007). Bu yöntem, ilk defa 1983 yılında Expert Choice (URL-2) yazılımını geliştirmek için Ernest Forman ile birlikte kullanılmıştır. AHP o zamandan beri kapsamlı bir şekilde pek çok araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Karar kriterlerinin ağırlıklarını ölçmek için doğru bir yaklaşımı temsil eden yöntemde aracılığıyla bireysel uzmanların deneyimleri, ikili karşılaştırmalar yoluyla faktörlerin göreceli büyüklüklerini tahmin etmek için kullanılmaktadır. Yöntemin uygulanmasına katılanların her biri, özel olarak tasarlanmış bir anket kullanarak her bir madde çiftinin göreceli önemini karşılaştırmakta ve sonuç matris hesaplamasına göre hesaplanmaktadır (Kır, 2012).

AHP yöntemi, koşulları belirlenmiş bir durum bağlamında ikerli faktörleri ve alternatifleri karşılaştırmaktadır. Söz konusu yöntem keskin bir doğru cevabı veren sihirli bir çözüm yöntemi veya modeli olmamakla birlikte ve karar vericilerin "en iyi" cevabı bulmasına yardımcı olan çok kriterli bir karar verme yöntemidir (Karabulut, 2019). Söz konusu yöntemde izlenen adımlar şu şekilde sıralanabilir;

Adım 1: Çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan AHP'de ilk adımda bir amaç belirlenir. Bu amaç, birden fazla alt amacın genel amacıdır. Karar verme problemi, alternatifler, kriterler ve alt kriterler şeklinde tanımlanır. Karar noktalarının sayısı m ile karar noktalarını etkileyen faktörlerin sayısı n ile sembolize edilir.

Adım 2: Değerlendirilecek kriterlere göre karar seçimleri, karar veren kişi veya kişiler tarafından birbirleriyle karşılaştırma yoluyla yapılır. AHP'nin temeli ikili karşılaştırmalara dayanır. Bu aşamada faktöriyel karşılaştırma matrisi oluşturulur. Faktörler arası karşılaştırma matrisi, $n \times n$ boyutlu bir kare matristir. Bu matrisin köşegenindeki matris bileşenleri 1 değerini alır. Karar kriterlerini ve karar seçimlerini karşılaştırmak için Thomas L. Saaty tarafından geliştirilen ve Tablo 5'te sunulan ölçek kullanılır (Karabulut, 2019).

Adım 3: Faktörlerin tamamındaki ağırlıklarını yani yüzde anlamlılık dağılımlarını belirlemek için karşılaştırma matrisini oluşturan sütun vektörleri kullanılır ve bir B matrisi oluşturulur. B sütun vektörlerinin hesaplanmasında Denklem-1'de sunulan formül kullanılır.

Tablo 5. Thomas Saaty tarafından geliştirilen AHP puanlama ölçeği (AHP scoring scale developed by Thomas Saaty)

Önem Derecesi	Tanım	Açıklama
1	Eşit Önem	İki faktörün amaca eşit düzeyde katkısı vardır.
3	Bir faktörün diğerine kıyasla az önemi olması	Tecrübe ve yargı bir faktörü diğerine göre çok az tercih ettirir
5	Bir faktörün diğerine kıyasla kuvvetli önemi olması	Tecrübe ve yargı bir faktörü diğerine göre çok kuvvetli tercih ettirir
7	Bir faktörün diğerine kıyasla çok kuvvetli önemi olması	Bir faktör güçlü bir şekilde tercih edilir ve baskınlığı uygulamada görülür.
9	Bir faktörün diğerine kıyasla aşırı derecede önemi olması	Bir faktörün diğerine göre tercih edilmesine ilişkin kanıtlar çok büyük güvenilirliğe sahiptir
2,4,6,8	Orta Değerler	Uzlaşma gerektiğinde kullanılmak üzere yukarıda sayılan yargılar arasına düşen değerler

$$b_{i,j} = \frac{a_{i,j}}{\sum_i^n a_{i,j}} \quad (1)$$

Daha sonra n-B sütun vektörleri matris formatında bir araya getirilerek C matrisi oluşturulur. C matrisinden yararlanarak faktörlerin birbirlerine göre önem değerlerini gösteren yüzde önem dağılımlarını elde etmek mümkündür. C matrisini oluşturan çizgi bileşenlerinin aritmetik ortalaması alınarak “öncelik vektörü” olarak adlandırılan W sütun vektörü elde edilir.

Adım 4: Bu adımda AHP sonuçlarının tutarlılığı ölçülür. Tutarlılık oranı, karar vericinin kriterler arasındaki karşılaştırmada tutarlı olup olmadığını belirlemek için hesaplanır. Tutarlılık oranı, tutarlılık göstergesi ve rastgele tutarlılık indeksi göstergelerinin oranı ile elde edilir. Tutarlılık oranının düşük olması, ikili karşılaştırmalarda karar vericinin kararlarının tutarlı olduğunu ve tutarlılık oranının yüksek olduğunu gösterir. %10'a kadar bir tutarlılık değeri kabul edilebilir.

3.4.1. Faktör Ağırlıklarının Belirlenmesi (Determination of Factor Weights)

Çalışma kapsamında oluşturulan kurgusal modelde ele alınan faktörlerin model içindeki ağırlıklarının belirlenmesi amacıyla derinlemesine görüşme ve odak grup çalışmalarından elde edilen faktörlerden yararlanılmış olup söz konusu faktörlerin ağırlıkları AHP eliyle belirlenmiştir. Bu kapsamda söz konusu modele ilişkin uygulama matrisi SCB Associates (URL-3) tarafından halka açık şekilde paylaşılan Excel formatı üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Faktör ağırlıklarına ilişkin puanlamalar odak grup görüşmeleri sonucunda seçilen 10 farklı katılımcı tarafından yapılan puanlama esas alınarak oluşturulmuştur ve katılımcıların puanlama değerlerinin Denklem -2'de sunulduğu haliyle geometrik ortalaması (URL-4) alınmak suretiyle her bir faktörün ikili puanı belirlenmiştir.

$$G = \sqrt{x_1 \cdot x_2 \cdot \dots \cdot x_n} \quad (2)$$

Bu kapsamda AHP uygulaması kapsamında dört alt kriter belirlenmiş olup katılımcılara faktörler arası ikili karşılaştırmaları Tablo 6'da sunulan ölçeklendirmeye göre puanlamaları listelenmiştir.

Tablo 6'da çalışma kapsamında kurgusal modelde yer alan faktörlerin önem derecesinin belirlenmesi aşamasında katılımcıların ikili karşılaştırmalara ilişkin puanlamaları ve söz konusu puanlamaların geometrik ortalaması eliyle elde edilen ve yukarı değere yuvarlanan nihai faktör değerleri yer almaktadır. İlgili tablodan elde edilen ikili puanlamalar AHP uygulamasında kullanılan puanlamalara esas teşkil etmektedir.

AHP uygulamasına ilişkin sonuç çıktıları ve matris hesaplamasına ilişkin iterasyon adımları <https://1drv.ms/x/s!Ag6kwgd6WPkZhNRC9tHKXT48Bvu09w?e=P119bz> linkinde paylaşılmış olup bu bölümde yalnızca faktör katsayıları ve tutarlılık oranına ilişkin özet bilgi paylaşılmaktadır.

Tablo 6. Faktörler arası ikili puanlama tablosu (Pairwise scoring table between factors)

	İkili Karşılaştırma Tablosu					
	Faktör-1-2	Faktör-1-3	Faktör-1-4	Faktör-2-3	Faktör-2-4	Faktör-3-4
Katılımcı / Geometrik Ortalama Değeri	1,47	3,17	4,41	1,47	3,14	2,42
1	1	3	5	2	3	1
2	1	4	6	2	4	4
3	3	3	4	1	4	3
4	2	3	4	1	3	4
5	2	2	3	1	4	2
6	1	5	4	1	3	2
7	2	2	4	3	3	3
8	1	4	5	2	2	2
9	2	4	6	2	3	3
10	1	3	4	1	3	2
Nihai Faktör Değeri	1	3	4	1	3	2

Tablo 7. AHP puanlama ve ağırlıklandırma tablosu (AHP scoring and weighting table)

Faktörler	Risk Derecesi	Ürünün Niteliği	PGD Sicili	Ekonomik Büyüklük	AHP Sonucu	Tutarlılık
Risk Derecesi	1	1	3	4	0,393	Tutarlı:%4
Ürünün Niteliği	1	1	1	3	0,311	
PGD Sicili	1/3	1	1	2	0,201	
Ekonomik Büyüklük	1/4	1/3	1/2	1	0,097	

Tablo 7’de sunulan ve AHP yöntemine göre elde edilen ağırlıklar sunulmuş olup bir sonraki adımda kurgulanacak olan İPC Modelinde söz konusu faktör ağırlıkları kullanılmıştır.

4. Deneysel Sonuçlar (Experimental Results)

Yürütülen çalışma ile PGD faaliyetlerinin etkililiğinin artırılması ve piyasada haksız rekabetin önlenmesi amacıyla idari para cezalarındaki adaletin ve caydırıcılığın sağlanması için İPC uygulayıcılarına rehberlik edecek pratik ve kolay uygulanabilir bir metot geliştirilmiştir. AHP eliyle elde edilen ağırlıkların saha uygulamalarındaki yansımaları görebilmek ve ilgili model kurgusunun sağlamlığını ölçeklendirebilmek amacıyla STB tarafından yürütülen sanayi ürünleri denetim faaliyetleri kapsamında 1 Ocak 2015 ve 31 Aralık 2019 tarihleri arasında yürürlükte olan 4703 sayılı Kanun’un 12 inci maddesi (a) ve (b) bentlerince uygulanan idari para cezaları kontrol grubu olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda model geliştirme süreçleri bağlamında ele alınan yöntemler sonucu elde edilen çıktılar kontrol grubu ile karşılaştırılarak önerilen model test edilmiştir.

Ayrıca deney gruplarının oluşturulmasında kontrol grubuna esas teşkil eden 4703 sayılı Kanun’un 12 inci maddesi a ve b bentlerine ilişkin sınır değerler kullanılarak gruplar arasında karşılaştırma yapılmasına imkan verilmiştir. Ancak karşılaştırma sonuçlarına ilişkin verilere, alan kısıtı nedeniyle makale içerisinde yer verilmemiş olup çalışmanın temel amacı model kurgusunun oluşturulması üzerinedir.

4.1. İdari Para Cezası Hesaplama Modelinin Geliştirilmesi (Development of Administrative Fine Calculation Model)

Bu bölümde önceki bölümde sayılan faktör ve faktör ağırlıkları, sonuç değerlendirmesine etkileri ve model kapsamında seçilen hesaplama yöntemi detaylandırılacaktır. Bu kapsamda faktörlere ilişkin ağırlık oranları geçmiş deneyimlerden ve gerçek olay uygulamalarından hareketle AHP yöntemine göre belirlenmiş ve genel sonuca etki oranları aşağıda belirtildiği haliyle kullanılmıştır;

- Risk Şiddeti (U) değişkeni %40
- Firmanın PGD Sicili (S) değişkeni %20

- Firmanın Büyüklüğü (B) değişkeni %10
- Ürünün Niteliği (N) değişkeni %30 olarak ağırlıklandırılmıştır.

Bir sonraki aşamada ağırlıkları belirlenen bu değişkenlerin hesaplamalarda ne şekilde kullanılacağına ilişkin nasıl bir yol izlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda ilgili faktörlerin onluk tabanda puanlanacağı ve hesaplamalara dahil edileceği iki farklı yaklaşım ortaya konulmuş ve sınanmıştır.

4.1.1. Doğrusal Yöntem Yaklaşımı (Linear Method Approach)

Çalışmanın ilk halinde ilgili faktörler eliyle idari para cezasının tayin edilmesinde doğrusal yöntem izlenmiş ve uygulayıcılar tarafından verilen ilgili faktöre ilişkin puan (1 ile 10 arası) ile genel ağırlıklı oranlar çarpılmış ve her bir değişkene ilişkin oluşan değer toplanarak nihai ceza puanına ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde sonuçların beklenildiği üzere normal dağılım özelliği göstermesi sebebiyle genel olarak dengeli bir dağılım göstermiştir. Burada ilk akla gelen durum, pek çok çalışmada bu tür sonuçların istenen sonuçlar olması iken İPC uygulamasında esas teşkil eden konunun firmaların dengeli şekilde yaptırıma tabi tutulmasından ziyade kabahati arttıkça daha caydırıcı cezaların verilmesinin istenmesidir.

$$\text{Ceza Puanı (P)} = \sum_{i=1}^4 \text{Faktör}_i * \text{Ağırlık}_i \quad (3)$$

Doğrusal yöntem aracılığıyla hesaplanan ceza puanı Denklem-3’de sunulduğu haliyle hesaplanmış olup *Faktör* değişkeni çalışma kapsamında belirlenen ilgili dört faktörü temsil ederken, *Ağırlık* ise ilgili faktörün AHP sonucu elde edilen ağırlığını göstermektedir. Ceza puanı ilgili faktöre verilen puan ile ağırlık çarpımlarının toplamını ifade etmektedir.

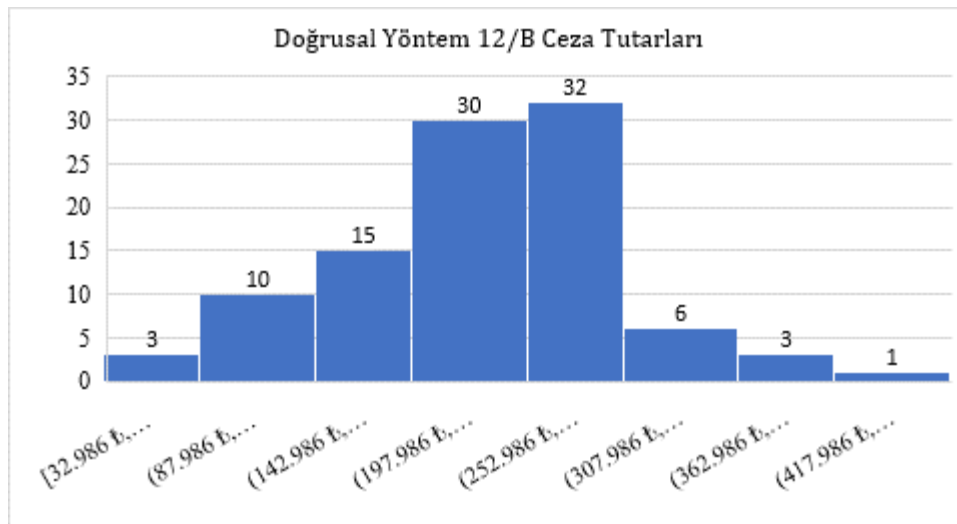
$$\text{İPC Tutarı} = \text{Alt} + (P * (\frac{\text{Üst}-\text{Alt}}{9})) - \frac{\text{Üst}-\text{Alt}}{9} \quad (4)$$

Alt : İlgili ceza maddesi alt sınırı

Üst : İlgili ceza maddesi üst sınırı

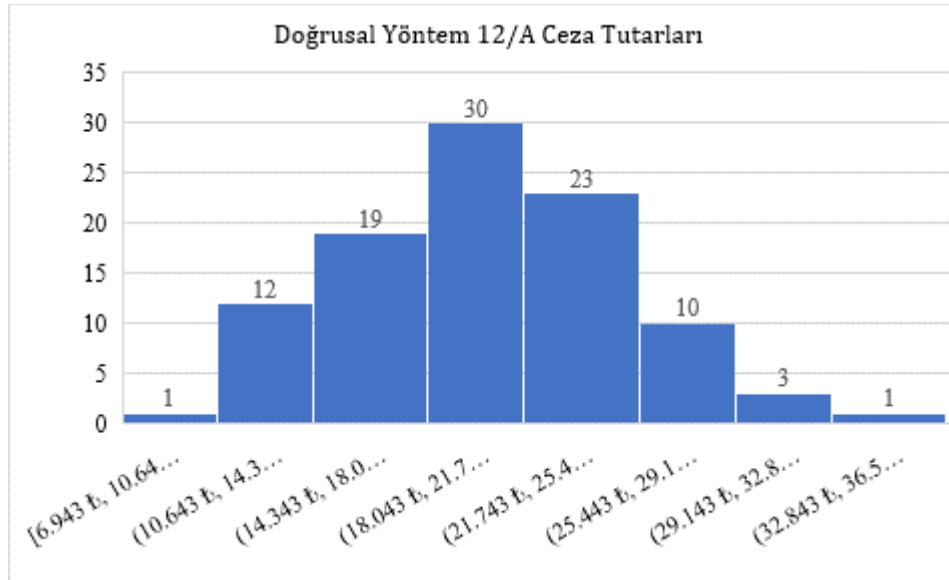
P : Hesaplanan ceza puanı

İlgili ceza puanının tayin edilmesi ile birlikte bir sonraki aşamada ceza puanından hareketle İPC tutarı hesaplanmaktadır. Söz konusu hesaplama yöntemi Denklem-4’de sunulmuş olup ilgili denklemde ceza puanının ilgili hukuki dayanak sınır değerleri arasına denk düşen tutar karşılığı hesaplanmaktadır. Doğrusal yönteme ilişkin oluşturulan model rassal olarak puanlanmış 100 farklı gözlem ile test edilmiş ve 4703 sayılı Kanun’un 12/a ve 12/b maddelerine ilişkin sonuçlar aşağıdaki grafiklerde sunulmuştur.

Şekil 1. Doğrusal yöntem modeliyle hesaplanmış İPC dağılım grafiği (4703 12/b)
(Administrative fine distribution chart calculated with linear method model - 4703 12/b)

Şekil 1’de elde edilen verilen rassal olarak oluşturulmuş 100 gözlemden elde edilen veriler ile oluşturulmuştur. Görüldüğü üzere söz konusu ceza tutarları normal dağılım özelliği göstermekle birlikte ortalama para cezası ilgili hukuki dayanağın sınır değerlerinin ortalamasına denk düşmekle birlikte sıklıkla cezaların ortalama değer üzerinden verilmesine sebebiyet verecektir.

Şekil 2. Doğrusal yöntem modeliyle hesaplanmış İPC dağılım grafiği (4703 12/a)
(Administrative fine distribution chart calculated with linear method model - 4703 12/a)

Doğrusal yönteme ilişkin ortalama değer etrafında toplanma sonucu metodolojik ortaya çıkmakta ve hukuki dayanaktan bağımsız olarak ele alınması gerekir bir husustur. Nitekim ceza maddesi değişse ve rassal gözlemler tekrarlanırsa dahi ortalama değer etrafında yığın oluşturma durumu Şekil 2’de görüldüğü üzere değişmemektedir.

Doğrusal yöntemin ortaya koyduğu tabloya istinaden modelde iyileştirme gerekliliği olduğu ortaya konulmuş ve bir sonraki adımda açıklanacak olan Üssel Yöntem ile hesaplama yöntemi farklı bir perspektif ile ele alınmıştır.

4.1.2. Üssel Yöntem Yaklaşımı (Exponential Method Approach)

Doğrusal yöntemin barındığı ve esasen İPC uygulamalarının temel mantığıyla uyuşmayan simülasyon, ilgili model üzerinde belirli iyileştirmelerin gerekli olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda her bir faktörün eş anlı olarak yüksek puanlandığı durumlarda daha yüksek idari para cezalarının tayin edilebileceği ve genel anlamıyla ekonomik hayatı etkilemeyecek ceza politikalarının sahaya yansıtılabileceği yeni bir yaklaşım belirlenmiştir. Üssel yöntem olarak adlandırılan bu yaklaşım faktörlere ilişkin puanlamaların doğrudan kullanılması yerine ikinci dereceden üssel değerlerin hesaplama adımında kullanılması ise üssel dağılım özelliğinden faydalanılmak istenmiştir.

$$Ceza Puanı (P) = \frac{\sum_{i=1}^4 Faktör_i^2 * Ağırlık_i}{10} \quad (5)$$

Denklem-5’te sunulduğu haliyle İPC belirlemede kullanılan faktörlerin ikinci dereceden üssel terimleri modele eklenmiş ve devamında İPC tutarı Denklem-6’da yer verilen hesaplama yöntemine göre hesaplanmıştır.

$$İPC Tutarı = \left(Alt + \left(P * \left(\frac{Üst - Alt}{9,9} \right) \right) \right) - \left(\frac{Üst - Alt}{99} \right) \quad (6)$$

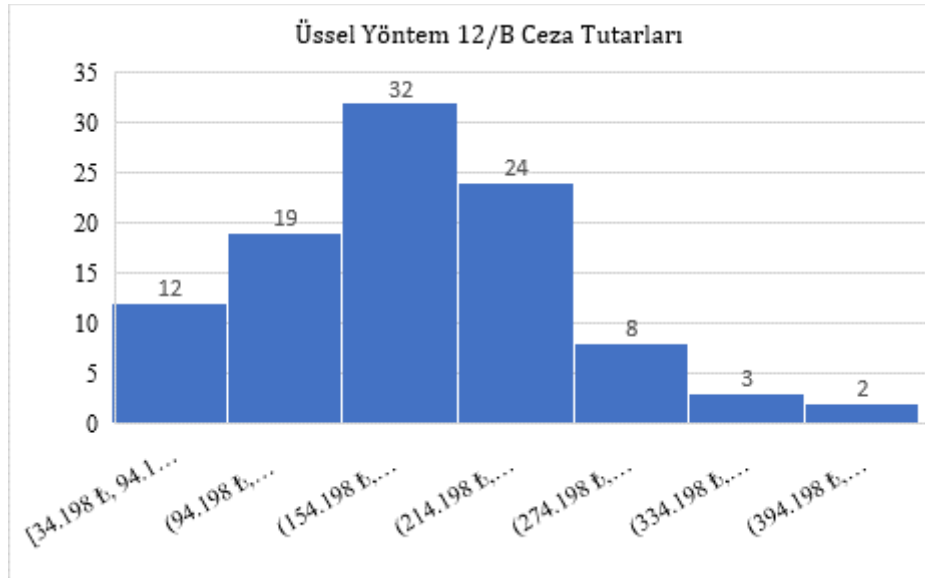
Alt : İlgili ceza maddesi alt sınırı

Üst : İlgili ceza maddesi üst sınırı

P : Hesaplanan ceza puanı

Denklem 6’da gösterilen hesaplama yöntemine göre gerçekleştirilen hesaplama sonuçlarının sola yaslanmış bir dağılım göstermesi beklenmekle birlikte herhangi bir faktörün yüksek değer almasındansa faktörlerin eş anlı olarak birlikte yüksek değer aldığı durumlar özelinde üst sınıra yakınsayan değerlere ulaşılması beklenmektedir.

Şekil 3’te verilen 100 farklı rassal gözleme göre oluşturulmuş örnekleme ilişkin bulgular, üssel yöntem eliyle gerçekleştirilen hesaplama sonuçlarında ortalama değer in ceza sınır aralığı birinci çeyreğe denk düşecek şekilde yoğunlaştığını, aynı zamanda üst sınır değer yakın para cezalarının gözlem sıklığının oldukça düştüğünü göstermektedir. Bu bağlamda gerçek uygulamalarda da yüksek riskli ürünlerin piyasada var olabilme sıklığı, teknik düzenleme eksikliği ve bilgi/belge eksikliği durumlarına kıyasla oldukça düşük yoğunlukta izlenmektedir.

Şekil 3. Üssel yöntem modeliyle hesaplanmış İPC dağılım grafiği (4703 12/b)
(Administrative fine distribution chart calculated with exponential method model - 4703 12/b)

Bu kapsamda üssel yöntemin, doğrusal yöntemle kıyasla daha kullanışlı bir model olduğu değerlendirilmektedir. Ceza hukuki dayanağının değişmesi metodolojik bir farklılık yaratmamakta olup yalnızca ceza sınırlarını belirlemektedir. Bu kapsamda cezaya konu tüm alt hukuki dayanak türlerinde modelin ruhu korunmakta cezaların aynı mantık dahilinde belirlenmesine imkan vermektedir.

4.1.3. İdari Para Cezası Modeli Simülasyonları (Simulations of the Administrative Fine Model)

Çalışma kapsamında İPC uygulamalarına etki eden ana faktörler belirlenmiş olup devamında ilgili faktörlerin ağırlıklandırma işlemleri gerçekleştirilmiştir. Bir sonraki aşamada İPC tutarlarının belirlenmesinde uygulanacak matematiksel model belirlenmiş ve rassal olarak oluşturulan gözlemler eliyle söz konusu model önerileri arasındaki dağılım farklılıkları incelenerek daha etkin olduğu düşünülen üssel yöntem yaklaşımında önerilen hesaplama adımları İPC Modelini oluşturmada kullanılmak üzere belirlenmiştir. Geline nokta söz konusu modelin etkinliğinin test edilmesi amacıyla farklı uygulayıcılarla ilgili modelin gerçek vaka çalışmaları bağlamında test edilmesi istenmiş ve sonuçlar tarafımızla paylaşılmıştır.

İPC uygulamaları bağlamında belirli bir oranın üzerinde uygulamayı temsil eden üç farklı il müdürlüğü ile birlikte gerçek vaka uygulamaları ve yeni model eliyle uygulanması tavsiye edilen cezaların kıyaslanması talep edilmiştir. Söz konusu simülasyon çalışmaları sonucunda mevcut durumda çoğunlukla cezaların alt sınır etrafında yoğunlaştığı gözlemlenmiş ve yeni model eliyle yapılan hesaplamalarda ceza tutarlarında belirli oranda yükseliş görülmüştür. İl müdürlüklerinden alınan değerlendirmelerde, önerilen yeni yöntemin hali hazırda cezai sorumlular tarafından başvuru hukuki süreçlerde ceza tespitinin matematiksel açıdan belirli bir dayanağının olmasının uygulayıcıların argümanlarını destekler bir yönü olduğunu, modelde önerilen faktörlerin ceza tespitinde kullanılması yönünde gerek hukuki dayanak noktasında gerekse de gerçek vaka uygulamalarında yeterli olduğunun görüldüğü değerlendirilmesi sunulmuştur.

5. Sonuç ve Tartışma (Result and Discussion)

5326 sayılı Kabahatler Kanunu hükümleri incelendiğinde idare tarafından uygulanacak idari para cezalarının belirlenmesi hususunda belirli kriterlerin ilgili Kanun'da anıldığı görülmektedir. İPC uygulamaya yetkili İdare, alt ve üst sınır tutarları içinde takdir yetkisini kullanmak suretiyle uyguladığı yaptırımlarda dahi birtakım nesnel kriterleri dikkate alarak hareket etmekle yükümlüdür. İdare, bir Kabahate ilişkin alt ve üst sınırın tespit edilmiş olması durumunda, idari para cezasının miktarını belirlerken, işlenen kabahatin haksızlık içeriğini, failin kusurunu ve ekonomik durumunu birlikte göz önünde bulundurmakta ve buna göre ceza uygulaması gerçekleştirmektedir. Bu nesnel kriterler, idarenin takdir yetkisinin sınırlarını oluşturmakla birlikte ilgili ölçütlerin nasıl değerlendirildiği de İPC'nin belirlenmesi açısından önem teşkil etmektedir.

Bunun yanında gerek mülga 4703 Sayılı Kanun gerekse de 12 Mart 2021 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu'nda ürüne ve üreticiye yönelik risk değerlendirmesine sıklıkla vurgu yapılmış, yetkili kuruluşlar tarafından yürütülecek faaliyetlerin ve yapılacak düzenlemelerin bu risk analizleri doğrultusunda şekillendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca STB'nin idari yaptırım uygulama süreci genel olarak Bakanlık PGD Yönetmeliği ile düzenlenmiş durumdadır. Yönetmelik doğası gereği uygulanacak idari

yaptırıma ilişkin tüm süreçleri ayrıntılı bir şekilde açıklayan ve detaylandıran bir düzenleyici işlem niteliğinde değildir (Aslan, 2014). Dolayısıyla gerçekleştirilen bu çalışma ile STB tarafından yürütülen PGD faaliyetlerinde etkinliğin artırılması ve idari para cezalarına ilişkin tespitlerin Kabahatler Kanunu'nun ruhuna uygun ve risk analizine dayalı olması amaçlanmıştır.

Gerçekleştirilen çalışma kapsamında STB Piyasa Gözetimi ve Denetimi faaliyetlerinde tespit edilen aykırılıklara ilişkin piyasa regülasyon araçlarından İPC'nin uygulanmasına yönelik kolay anlaşılır ve uygulanabilir bir model oluşturulması amaçlanmış olup bu kapsamda derinlemesine görüşme ve odak grup görüşmeleri vasıtasıyla saha tecrübesi ile hukuki dayanaklar harmanlanarak İPC miktarına etki eden faktörler belirlenmiştir. Bu faktörler aracılığıyla herhangi bir vaka karşısında ceza uygulayıcısının referans alabileceği bir hesaplama yöntemi geliştirilerek İPC tayininde kullanılabilecek bir model oluşturulmuştur.

Çalışmanın ana çıktısı olan İPC Modeli vasıtasıyla İPC uygulamalarında farklı taraflarca iletilen uygulama eleştirilerine bir cevap oluşturulması ve İPC tayinlerinin kamusal faydayı maksimize ederken iş çevrelerinin ekonomik faaliyetlerini engellememesi temel amacı korunmuştur. Bu kapsamda İPC cezalarının ruhu gereği tüketici can ve mal güvenliğini tehlikeye sokan yahut rekabeti önleyici fırsat avantajı sağlayan sorumluların orantılılık ilkesi altında yarattıkları kamusal zararın karşılanması hususu, modeli oluşturan faktörlerin belirlenmesinde ve ilgili hesaplama adımlarında göz önünde bulundurulmuştur. Bu açıklamadan hareketle ilgili model eliyle yürütülen hesaplamalarda herhangi bir faktörde gözlemlenen artış esasen sorumlular açısından üssel oranda bir cezayla muhatap kalınmasına neden olmakla birlikte eş anlı olarak birden fazla faktörden yüksek puan verilen vakalarda sorumluların maksimum tutarlardan ceza ile yaptırıma tabi tutulmasını sağlamıştır. Bu sayede STB sorumluluk alanına giren sanayi ürünlerine ilişkin yürütülen denetim faaliyetlerinde, ilgili mevzuat hükümlerine esas olarak sorumluluklarını yerine getirmeyen ilgili taraflar açısından caydırıcılık sağlanmakta ve ilgili piyasaların düzenlenmesine daha etkin şekilde hizmet edilmektedir.

Özetle, STB sorumluluğunda yürütülen PGD faaliyetleri sonucunda uygulanan İdari Para Cezalarına ilişkin geçmiş verilerden faydalanılarak elde edilen analizler ışığında oluşturulan İPC Modelinin güçlü yanlarını şu şekilde sıralamak mümkündür;

- İlgili modelin hukuki dayanağı olan Kabahatler Kanunu esas alması itibari ile sağlam bir çıkış noktasına sahip olması,
- Söz konusu modelin oluşturulmasında İPC uygulayıcısı STB personelinin doğrudan katkısının modelin gerçek hayat uygulamalarında etkin sonuç vermesine imkan sağlaması,
- Ceza miktarlarının hesaplanmasında birden fazla kriterin eş anlı yüksek puanlanması ile üst sınıra yakın cezaların verilmesi, daha açık bir ifade ile kabahati büyük olan sorumlulara daha yüksek cezaların tayin edilmesi,
- Söz konusu modelin PGD veri tabanları ile entegrasyonu sonucunda uygulama kolaylığının sağlanması ve uygulayıcılar açısından oluşturulacak rehber yardımıyla yalnızca dört değişkene puan verilerek ilgili ceza miktarına ulaşılması,
- Model özelinde tercih edilen üssel metodunun PGD faaliyetlerinin ve Kabahatler Kanunu'nun özüne uygun şekilde dengeli bir ceza dağılımı sunuyor olması çalışmanın güçlü yanlarını oluşturmaktadır.

Hiç kuşkusuz ki, uygulama geliştirme süreçlerinde izlenen hiçbir yol çalışmacıları mutlak doğruya götürmemektedir ve çalışmacıların temel amacı en iyi olası sonuca ulaşmaktır. Bu bağlamda, gelecekte çalışma konusu alanında yapılacak yeni araştırmalara ışık tutması açısından çalışmanın sınırlılıkları ve kısıtlarından bahsedilmesinde fayda görülmektedir. Çalışma kapsamında karşılaşılan en önemli sınırlılık STB dışında farklı ürün gruplarında PGD faaliyeti yürüten diğer yetkili kuruluşlarca benzer bir metodolojinin izlenmiyor olmasıdır. Bu nedenle elde edilen modelin alanda yapılan diğer çalışmalar ve öneriler ile mukayese edilmesi söz konusu olmamıştır. Çalışmada karşılaşılan bir diğer önemli sınırlılık ise model kapsamında ele alınan faktörlerin ağırlık puanlarının belirlenmesinde izlenen yöntemden kaynaklanmaktadır. Söz konusu yöntem eliyle elde edilen ağırlıklar kısıtlı bir katılımcı evreniyle gerçekleştirilmiş olup ilerleyen yıllarda yürütülecek iyileştirme çalışmalarında farklı yöntemler eliyle ağırlıkların belirlenmesi mümkündür. Sayılan söz konusu sınırlılıkların ilgili modelin hayata geçirilmesi sonucu gerçekleştirilecek uygulamalardan elde edilen verilerin analiz edilmesiyle iyileştirilebileceği değerlendirilmektedir.

Çıkar Çatışması (Conflict of Interest)

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir. No conflict of interest was declared by the authors.

Kaynaklar (References)

- Aslan, O. (2014). Piyasa Gözetimi ve Denetimi Faaliyetlerinde İdari Yaptırım ve Yargısal Denetim. Uzmanlık Tezi. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.
- Ateş, B. (2021). Piyasa Gözetimi ve Denetimi Faaliyetlerinde “Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu” ile Getirilen Yenilikler. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Anahtar Dergisi, 393, 32-35.
- Bardakçı, M. A. (2006). Kabahatler Kanununa Göre İdari Para Cezaları ve İdari Para Cezalarının Yargısal Denetimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Borluk, Ç. N. (2020). Kamu Sektöründe İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi: Piyasa Gözetim ve Denetim Personelinin Yetkinlikleri Üzerine Bir Çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Canhasi, E. (2010). Analitik Hiyerarşi Süreci. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Çoban, Ü. M. (2009). Kabahatler Kanunundaki İdari Para Cezaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Çobanoğlu, S. (2017). Türkiye’de İdari Para Cezalarının Hukuki Zemini ve Kamu Gelirleri İçerisindeki Yeri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi.
- Çokluk, Ö., Yılmaz, K. ve Oğuz, E. (2011). A Qualitative Interview Method: Focus Group Interview. Journal of Theoretical Educational Science, 4(1), 95-107.
- Dağdeviren, M. (2007). Integrated Modelling the Performance Evaluation Process with Fuzzy AHP. Yıldız Teknik Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi Sigma, 25(3), 268-282.
- Gencan, Y. (2015). Piyasa Gözetimi ve Denetiminde Düzeltici Faaliyet Uygulamaları. Uzmanlık Tezi. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.
- Gerek, İ., Erdiş, E. ve Yakut, E. (2012). Piyasa Gözetimi ve Denetimi Sisteminin İrdelenmesi. Engineering Sciences, 7(1), 245-253.
- Gök, O. E. (2014). Piyasa Gözetimi ve Denetiminde (PGD) İyi Uygulama Örneklerinin İncelenmesi: Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde AB Ülke Modelleri İle Türkiye Modelinin Kıyaslanması. Uzmanlık Tezi. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.
- GÜBİS (Güvensiz Ürün Bilgi Sistemi). Yetkili PGD Kuruluşları ve Sorumlu Oldukları Ürün Grupları. Erişim: 01.04.2022, <http://guvensizurun.gov.tr/Genel/UrunGrup>
- Gülcan, C. (2021). Nitel Bir Veri Toplama Aracı: Odak (Focus) Grup Tekniğinin Uygulanışı ve Geçerliliği Üzerine Bir Çalışma. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergisi, 4(2), 94-109.
- Kaman, Z. (2018). Risk Analizinde Bulanık Mantığın Kullanılmasına Yönelik Bir Uygulama Çalışması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Karabulut, N. E. (2019). Risk Management and Risk Prioritization Using Analytic Hierarchy Process. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi.
- Kır, İ. (2012). Performans Değerlendirmede AHP Yaklaşımı ve Eğitim Sektöründe Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi.
- Mecit, K. (2015). Kabahatler Kanunu Hükümleri Işığında Vergi Kabahatlerinde Katılma ve Birleşme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Mergen, Y. (2006). Sistem Tercihinde Analitik Hiyerarşi Modelinin Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünde Uygulanması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Mete, M. H. (2019). Bakanlığımızın Piyasa Gözetimi ve Denetimi Alanındaki Faaliyetleri. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Anahtar Dergisi, 369, 15-19.
- Morgül, M. B. (2020). Türkiye’de Piyasa Gözetimi ve Denetimi Uygulamaları ve Tüketicilerin Bu Konudaki Görüş ve Beklentileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Sağbaş, A. (2009). Tıbbi Cihaz Piyasa Gözetimi ve Denetimi Görevlilerinin İletişim Bilgi ve Becerileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi.
- Şahin, A. (2007). Yalın Üretimde Analitik Hiyerarşi Modelinin Uygulanabilirliği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Tekin, H. H. ve Tekin, H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 3(13), 101-116.
- Ticaret Bakanlığı (2016). Avrupa Birliği Ürün Kurallarının Uygulanmasına İlişkin Mavi Rehber. Ankara: Ticaret Bakanlığı Yayınları.
- Topalömer, K. (2016). Piyasa Gözetimi ve Denetimine İlişkin Dünya Örnekleri ve Türkiye için Kurumsal Yapılanma ve Uygulama Önerileri. Uzmanlık Tezi. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.
- URL-1. 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5326.pdf> (Erişim Tarihi: 23.02.2022)
- URL-2. https://en.wikipedia.org/wiki/Expert_Choice (Erişim Tarihi: 17.05.2022)
- URL-3. <https://www.scbuk.com/ahp.html> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)
- URL-4. https://en.wikipedia.org/wiki/Geometric_mean (Erişim Tarihi: 20.05.2022)